

Wojciech Stefan Zgliczyński*

Wynagrodzenia w Polsce w latach 2004–2012

Salaries and wages in Poland between 2004 and 2012: The paper looks at the issue of earnings in Poland between 2004 and 2012. First, the author discusses the level of average gross monthly earnings broken down by various demographic and occupational characteristics, such as occupation, region, sex, educational attainment and sector of economy. In the second section the data on earnings in Poland is compared with the data from other EU and OECD member countries.

Słowa kluczowe: *przeciętne wynagrodzenie miesięczne, Polska, rynek pracy, wynagrodzenie, UE*

Keywords: *average monthly gross wages and salaries, Poland, labour market, earnings, EU*

* Specjalista ds. społecznych w Biurze Analiz Sejmowych;
e-mail: wojciech.zgliczynski@sejm.gov.pl.

Wstęp

Wynagrodzenia stanowią podstawowe źródło dochodu większości gospodarstw domowych i w związku z tym są ważnym wyznacznikiem możliwości oraz czynnikiem warunkującym zaspokojenie potrzeb.

Wysokość wynagrodzeń ma istotne znaczenie dla wielkości krajowej konsumpcji, która stanowi bardzo istotny bodziec rozwoju gospodarczego. Wskazuje się również, że wysokość wynagrodzeń jako składnik kosztu pracy ma znaczenie dla pozycji konkurencyjnej danego kraju na arenie międzynarodowej.

Na ogólny poziom płac oddziałuje wiele czynników, m.in.: wydajność pracowników, poziom rozwoju gospodarczego, aktywność związków zawodowych, struktura gospodarcza. Wpływ na poziom płac ma również pań-

stwo jako największy pracodawca, a także w ograniczonym zakresie jako regulator płac – ustalający wysokość płacy minimalnej, czyli kwoty, poniżej której zgodnie z prawem nie można wynagradzać pracownika zatrudnionego w pełnym wymiarze czasu pracy, tj. 40 godzin w tygodniu¹, oraz ustalający wysokość maksymalnych wynagrodzeń w podmiotach publicznych².

Zróznicowanie wynagrodzeń ma istotny wpływ na wielkość występujących w społeczeństwie nierówności ekonomicznych, zarazem jest traktowane jako jeden z najważniejszych czynników motywujących do pracy i podnoszenia kwalifikacji.

Znaczenie wynagrodzeń dla jednostek i całych zbiorowości sprawia, że płace są przedmiotem wzmożonego zainteresowania. Wokół kwestii wynagradzania za pracę pojawia się jednak wiele uproszczeń, kontrowersji i błędnych interpretacji.

Celem artykułu jest przedstawienie kształtowania się wynagrodzeń w Polsce w latach 2004–2012, w tym występujących zróznicowań, oraz porównanie wynagrodzeń w Polsce z innymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej (UE) i krajami członkowskimi Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD).

Artykuł składa się z trzech części. W pierwszej omówiono zmiany przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w latach 2004–2012. W części drugiej analizie poddano strukturę wynagrodzeń według grup zawodów, poziomu wykształcenia, wieku, wielkości zakładu pracy, płci, sektorów własności, sekcji gospodarki, regionów oraz zmiany tej struktury. Trzecią część poświęcono kwestii wysokości wynagrodzeń w Polsce na tle krajów członkowskich UE i OECD.

Podstawowym źródłem informacji na temat wynagrodzeń w Polsce są materiały Głównego Urzędu Statystycznego (GUS). Do porównań międzynarodowych wykorzystano dane Eurostatu i OECD.

Analiza wynagrodzeń za pracę napotyka wiele ograniczeń. Przeszkodą są problemy wynikające z ograniczonej dostępności odpowiednich danych. Większość danych przedstawianych przez GUS dotyczy tylko części pracujących, tj. bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób, rolnictwa indywidualnego, osób zatrudnionych poza granicami kraju

¹ Wysokość płacy minimalnej w danym roku jest ustalana na podstawie ustawy z 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę (Dz.U. z 2005 r. nr 157, poz. 1314). Wysokość minimalnego wynagrodzenia, podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”, w drodze obwieszczenia Prezesa Rady Ministrów do 15 września każdego roku.

² Ustawa z 3 marca 2000 r. o wynagradzaniu osób kierujących niektórymi podmiotami prawnymi (Dz.U. z 2013 r. poz. 254).

(z wyjątkiem liczby pracujących), zatrudnionych w organizacjach społecznych i politycznych, w związkach zawodowych i innych oraz zatrudnionych w działalności w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego. Ponadto badanie płac prowadzone przez GUS nie obejmuje osób pracujących na podstawie umów cywilnoprawnych, tj. umowy zlecenia, umowy o dzieło, oraz samozatrudniających się. Należy mieć na uwadze, że prace w takich formach wykonuje coraz więcej osób, zarówno wykonujących prace proste, np. osoby świadczące usługi sprzątnia, ochrony mienia, jak również specjalistów, np. lekarze, prawnicy, menedżerowie, dziennikarze³. Co więcej, wiarygodność danych statystycznych dotyczących wynagrodzeń budzi zastrzeżenia ze względu na występowanie zjawiska szarej strefy⁴. Problemem jest nie tylko to, że wynagrodzenia niezarejestrowanych pracowników nie są objęte sprawozdawczością statystyczną, ale też sytuacja, w której ujawniana jest jedynie część wynagrodzenia zatrudnionych pracowników, czyli m.in. zaniżanie w treści umów o pracę wysokości wynagrodzenia i wypłacanie go w kwocie wyższej niż deklarowana; zawieranie umów na część etatu, gdy w rzeczywistości pracownik świadczy pracę w wyższym wymiarze; ukrywanie faktu świadczenia przez pracowników pracy w godzinach nadliczbowych czy też ukrywanie wypłaty niektórych składników wynagrodzenia⁵.

Przeciętne wynagrodzenia w gospodarce narodowej w latach 2004–2012

Najczęściej używanym przez GUS wskaźnikiem opisującym wynagrodzenia w Polsce jest przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto. Definiuje się je jako stosunek sumy wynagrodzeń osobowych brutto, honorariów wypłaco-

³ W pewnym stopniu zjawiska te przybliżyła *Sprawozdanie z działalności Państwowej Inspekcji Pracy w 2012 r.* Państwowa Inspekcja Pracy (PIP) objęła kontrolą w 2012 r. 22,5 tys. podmiotów, w których wykonywało pracę 771 tys. osób, w tym 178 tys. w ramach umów cywilnoprawnych i 6,7 tys. w ramach samozatrudnienia. Podczas kontroli legalności zatrudnienia inspektorzy PIP zbadali ponad 37,4 tys. umów cywilnoprawnych i stwierdzili, że 16% z nich zostało zawartych w warunkach, w których powinna zostać zawarta umowa o pracę.

⁴ Według Sedlak & Sedlak szara strefa obejmuje 25% PKB, http://wynagrodzenia.pl/artukul.php/typ.1/kategoria_glowna.504/wpis.2370. Zjawisko szarej strefy według GUS w okresie pierwszych 9 miesięcy 2010 r. (od stycznia do września) dotyczyło 732 tys. osób, co stanowiło 4,6% ogółu pracujących. Przeciętny dochód miesięczny z pracy niezarejestrowanej wyniósł 703 zł, ale był bardzo silnie zróżnicowany ze względu na m.in. płeć, rodzaj wykonywanej pracy, miejsce zamieszkania, wykształcenie, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcrgus/pw_praca_nierejestrowana_w_2010.pdf.

⁵ *Sprawozdanie z działalności Państwowej Inspekcji Pracy w 2012 r.*, http://www.pip.gov.pl/html/pl/sprawozd/12/spraw_12.htm [dostęp: 10 października 2013 r.].

nych niektórym grupom pracowników za prace wynikające z umowy o pracę, wypłat z tytułu udziału w zysku lub w nadwyżce bilansowej w spółdzielniach oraz dodatkowych wynagrodzeń rocznych dla pracowników jednostek sfery budżetowej do przeciętnej liczby zatrudnionych w danym okresie, po wyeliminowaniu osób wykonujących pracę nakładczą oraz zatrudnionych za granicą⁶. Wynagrodzenie brutto to płaca całkowita przed odliczeniem kwoty należnego podatku dochodowego oraz składek na ubezpieczenia społeczne oraz ubezpieczenie zdrowotne. Przeciętne wynagrodzenie za pracę stanowi miarę ogólnego poziomu wynagrodzeń i jest punktem odniesienia w analizie relacji płac, pozwalającym na ocenę rozpiętości płac m.in. w sekcjach Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD), województwach i powiatach, grupach zatrudnienia⁷.

Dane o wysokości przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto ogółem w gospodarce narodowej podawane są przez GUS co kwartał i dotyczą wszystkich podmiotów gospodarki narodowej, tzn. także jednostek o liczbie pracujących do 9 osób⁸.

W okresie od 2004 r. do 2012 r. przeciętne wynagrodzenie pracowników objętych badaniem wzrosło z 2289,57 zł do 3521,67, czyli o 54%. W analizowanych latach następował stały wzrost przeciętnego wynagrodzenia, jednak jego dynamika była mocno zróżnicowana. Wzrost wynagrodzeń w okresie od 2004 do 2006 nie przekraczał 5%. Następnie w latach 2007 i 2008 dynamika wzrostu wynagrodzeń zwiększyła się, a potem w latach 2009–2011 utrzymywała się na wyraźnie niższym poziomie, nieznacznie przekraczającym wskaźnik wzrostu cen towarów i usług konsumpcyjnych. W 2012 r. wzrost wynagrodzeń był po raz pierwszy niższy niż wzrost inflacji. Tym samym siła nabywcza przeciętnego wynagrodzenia po raz pierwszy od lat była niższa niż w roku poprzednim (tabela 1).

Warto zwrócić uwagę, że wynagrodzenia w podmiotach najmniejszych, tj. o liczbie pracujących do 9 osób, były wyraźnie niższe niż w pozostałych. Zgodnie z danymi za 2012 r. w podmiotach gospodarczych zatrudniających nie więcej niż 9 osób, tj. mikroprzedsiębiorstwach, zatrudnionych było 3554,3 tys. osób, a przeciętne miesięczne wynagrodzenie wynosiło 2113,5 zł⁹, czyli stanowiło 60% wynagrodzenia przeciętnego ogółem.

⁶ *Zasady metodyczne statystyki rynku pracy i wynagrodzeń*, GUS, Warszawa 2008.

⁷ Z. Jacukowicz [w:] *Refleksje nad polityką wynagradzania w Polsce*, Z. Czajka (red.), Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2010, s. 58.

⁸ *Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej w 2012 r.*, GUS, 2013, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PW_zatrudnienie_i_wynagrodzenia_2012.pdf.

⁹ *Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 osób w 2012 r.*, GUS, 2013, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PGWF_dzial_gosp_przed_o_1_prac_9os_2012.pdf.

Tabela 1. Przeciętne wynagrodzenie w gospodarce narodowej oraz wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych w latach 2004–2012

Lata	Wysokość przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia	Dynamika wynagrodzeń analogiczny okres poprzedniego roku = 100	Wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych
2004	2289,57	104,8	103,5
2005	2380,29	104,7	102,1
2006	2477,23	104,9	101,0
2007	2691,03	108,7	102,5
2008	2943,88	110,2	104,2
2009	3102,96	105,5	103,5
2010	3224,98	104,0	102,6
2011	3399,52	105,4	104,3
2012	3521,67	103,5	103,7

Źródło: na podstawie danych GUS, <http://www.stat.gov.pl/gus>.

Wzrost wynagrodzeń w latach 2008–2012 był hamowany m.in. przez wzrost współczynnika aktywności zawodowej z 54,2% do 55,9%, który można przypisać zaostrzeniu zasad przyznawania wcześniejszych emerytur i wchodzeniem na rynek pracy osób urodzonych w okresie wyżu demograficznego lat 80. XX wieku. Znaczenie dla ograniczenia presji na wzrost wynagrodzeń miało również zamrożenie wynagrodzeń w podmiotach sektora finansów publicznych¹⁰. Nie można też wykluczyć wpływu stosunkowo wysokiego bezrobocia, które w tym okresie systematycznie rosło (wzrost stopy bezrobocia rejestrowanego z 9,5% w grudniu 2008 r. do 13,4% w grudniu 2012 r.). Z drugiej strony na wzrost wysokości przeciętnego wynagrodzenia pewien wpływ mogła mieć wysokość płacy minimalnej. W latach 2004–2012 płaca minimalna wzrosła z 824 zł do 1500 zł, czyli o 82%, a więc jej wzrost był wyraźnie wyższy niż wzrost przeciętnego wynagrodzenia (o 54%). W efekcie zwiększyła się relacja płacy minimalnej do przeciętnego wynagrodzenia (z 36% do 42,6%).

Warto zwrócić uwagę na relacje wynagrodzeń do wydajności pracy. Według ekspertów NBP tempo wzrostu produktywności w ostatnich latach było wyższe od dynamiki wzrostu wynagrodzeń. Wysoka dyscyplina płacowa wynikała według ekspertów ze strukturalnych cech polskiego rynku pracy, takich jak m.in. niski poziom uzwiązkowienia, rzadka indeksacja

¹⁰ *Oceny i rekomendacje OECD dla Polski*, fragment raportu (*OECD Economic Surveys POLAND, Overview, OECD 2012*), <http://www.mg.gov.pl/files/upload/15753/Oceny%20i%20rekomendacje%20OECD%20dla%20Polski.pdf> [dostęp 17 października 2013].

płac, wysoki udział umów na czas określony. W ich opinii, jeśli cechy te zostaną zachowane, należy oczekiwać, że presja płacowa pozostanie na niskim poziomie i będzie odpowiadać na zmiany koniunktury¹¹.

Zróżnicowanie przeciętnych wynagrodzeń w okresie 2004–2010

Informacje o wynagrodzeniach, które pozwalają na analizę zróżnicowania poziomu wynagrodzeń przeciętnych i ich zróżnicowań według cech osób fizycznych, takich jak: wykonywany zawód, płeć, wiek, poziom wykształcenia, staż pracy oraz cech charakteryzujących zakłady pracy tych osób, pochodzą z badania przeprowadzonego co dwa lata przez GUS. Do analizy posłużono się danymi przedstawionymi w dwóch publikacjach: *Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 2010 r.*¹² oraz *Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 2004 r.*, wydanej przez GUS w 2008 r. Dane tam zamieszczone przedstawiają zmiany, jakie zaszły w okresie obejmującym intensywny wzrost po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, a następnie czas spowolnienia gospodarczego wywołany kryzysem gospodarczym.

Dane na temat zróżnicowania wynagrodzeń dotyczą wyłącznie podmiotów gospodarki narodowej zatrudniających powyżej 9 osób i obejmują w zależności od roku przeprowadzenia badania odpowiednio 6213,8 tys. osób w 2004 r. oraz 7986,1 tys. osób w 2010 r.

Choć w analizie wykorzystywana jest płaca przeciętna, to nie jest to jedyny miernik stosowany przy prezentowaniu poziomów płac. Inne wykorzystywane mierniki to m.in. mediana i dominanta.

Mediana pokazuje wynagrodzenia środkowe, dzieląc zbiór danych na dwie równe części i tym samym w mniejszym stopniu reaguje na przesunięcia płac niskich oraz rozwarstwienie płac wysokich. Mediana jest stosowana w statystyce dotyczącej wynagrodzeń w wielu krajach Unii Europejskiej oraz w Stanach Zjednoczonych. Miara ta pozwala ustalić zróżnicowania płac. Według badań GUS w październiku 2010 r. połowa pracowników otrzymywała wynagrodzenie brutto do 2906,78 zł, co stanowiło 82% przeciętnego wynagrodzenia, które wynosiło 3543,50 zł.

¹¹ *Badanie ankietowe rynku pracy. Raport 2013*, Instytut Ekonomiczny Narodowy Bank Polski, 2013, http://www.nbp.pl/publikacje/arp/raport_2013.pdf [dostęp 17 października 2013 r.].

¹² *Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 2010 r.*, GUS, Warszawa 2012, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/pw_struktura_wynagr_wg_zawodow_10_2010.pdf.

Istotną miarą jest dominanta, tj. kwota najczęstszego wynagrodzenia. W 2010 r. najczęstsze wynagrodzenie otrzymywane przez pracowników gospodarki narodowej wynosiło 2020,13 zł, czyli wynosiło 57% przeciętnego wynagrodzenia.

O ile do obliczenia średniej wynagrodzeń potrzebne są dane na temat wydatków na wynagrodzenia w przedsiębiorstwach i liczby zatrudnionych, o tyle, aby przedstawić medianę wynagrodzeń oraz dominantę, potrzebne są dane o wynagrodzeniu każdego pracownika. W efekcie to właśnie stosunkowo większa łatwość dostarczenia informacji na temat przeciętnego wynagrodzenia decyduje o popularności tego miernika.

Wynagrodzenia przeciętne według wielkich grup zawodów¹³

W 2010 r. przeciętne wynagrodzenia powyżej średniej krajowej (3543,5 zł) otrzymywały osoby zatrudnione w zawodach należących do trzech wielkich grup zawodów, tj. przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy, specjaliści oraz technicy i inny średni personel (tabela 3).

Wśród wyróżnianych w badaniu grup pracowników najwyższe wynagrodzenia otrzymywali przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy – przeciętne wynagrodzenie w tej grupie było o 107,3% wyższe niż przeciętne wynagrodzenie ogółu badanych. W tej grupie najlepiej wynagradzani byli dyrektorzy generalni i wykonawczy (325,2% przeciętnego wynagrodzenia ogółem), kierownicy do spraw technologii informatycznych i telekomunikacyjnych (265,7%) oraz przedstawiciele władz publicznych i wyżsi urzędnicy (216,6%).

Drugą pod względem wysokości przeciętnego wynagrodzenia grupą pracowników byli specjaliści – ich wynagrodzenia były o 22,1% niż przeciętne wynagrodzenie ogółu. Wynagrodzenia w tej grupie były mocno zróżnicowane – najwyższe dochody uzyskiwali specjaliści z dziedziny prawa (201,7% przeciętnego wynagrodzenia ogółem), lekarze (188,0%), analitycy systemowi i programiści (180,2%), inżynierowie elektrotechnologii (161,4%) oraz nauczyciele akademicki (140,7%). Najniższe w tej grupie wynagrodzenia otrzymywali specjaliści ratownictwa medycznego (89,0%), pielęgniarki (89,9%), położne (93,2%) oraz bibliotekoznawcy, archiwiści i muzealnicy (97,6%).

Niewiele powyżej średniej dla ogółu wynagrodzenia uzyskiwały osoby zaliczane do grupy technicy i średni personel (o 3,1%). Podobnie jak w gru-

¹³ Zgodnie z klasyfikacją zawodów i specjalności zawartą w załączniku do rozporządzenia Ministra Gospodarki i Pracy z 8 grudnia 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz.U. z 2010 r. nr 82, poz. 537).

pie specjalistów i tu występowały duże różnice między zawodami. Największe wynagrodzenia otrzymywali pracownicy transportu morskiego, żeglugi śródlądowej i lotnictwa (242,7% przeciętnego wynagrodzenia ogółem), technicy telekomunikacji i urzędzeń transmisyjnych (130,0%) oraz mistrzowie produkcji w górnictwie, przemyśle przetwórczym i budownictwie (126,9%). Najniższe wynagrodzenia w tej grupie uzyskiwali dietetycy i żywieniowcy (69,0%), średni personel z dziedziny prawa, spraw społecznych i religii (73,8%), inny średni personel do spraw zdrowia (77,6%), średni personel w zakresie działalności artystycznej, kulturalnej i kulinarnej (78,8%) i technicy medyczni i farmaceuci (80,7%).

Wynagrodzenia pracowników pozostałych wielkich grup zawodów były niższe niż przeciętne wynagrodzenie brutto dla ogółu badanych. Najniższe wynagrodzenia otrzymywały osoby pracujące przy pracach prostych oraz pracownicy usług osobistych i sprzedawcy (odpowiednio 58,5% i 59,5% przeciętnego wynagrodzenia dla ogółu). W pierwszej z tych dwóch grup najlepiej wynagradzani byli robotnicy pomocniczy w górnictwie i budownictwie (76,2% przeciętnego wynagrodzenia ogółem) oraz robotnicy pomocniczy transportu i prac magazynowych (70,3%), a najgorzej pomoce i sprzątaczk domowe, biurowe i hotelowe (50,8%) i pracownicy pomocniczy przygotowujący posiłki (51,5%). Wśród pracowników usług osobistych i sprzedawców najwyżej wynagradzani byli stewardzi, konduktorzy i przewodnicy (97,3%), inni pracownicy sprzedaży i pokrewni (78,3%) oraz pozostali pracownicy usług osobistych (73,3%), a najniżej fryzjerzy, kosmetyczki i pokrewni (43,7%), opiekunowie dziecięcy i asystenci nauczycieli (53,5%) oraz pracownicy usług ochrony (53,7%).

W grupie rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy wysokość przeciętnego wynagrodzenia wynosiła 62,2% przeciętnego wynagrodzenia dla ogółu, w tym rolnicy produkcji towarowej (62,1%) i leśnicy i rybacy (62,5%).

Wyraźnie lepiej niż poprzednie grupy, choć poniżej średniej, zarabiali robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy (78,2%). W tej grupie najwyżej wynagradzani byli elektrycy budowlani, elektromechanicy i elektromonterzy (103,3%) oraz mechanicy maszyn i urzędzeń (98,7%) i pozostali robotnicy przemysłowi, rzemieślnicy i pokrewni (95,7%), a najniżej robotnicy produkcji odzieży i pokrewni (55,7%), robotnicy obróbki drewna, stolarze meblowi i pokrewni (60,2%), robotnicy w przetwórstwie spożywcym i pokrewni (61,3%).

W wielkiej grupie zawodów – pracownicy biurowi (84,1% ogółu przeciętnego wynagrodzenia) – najwyżej wynagradzani byli pracownicy obrotu pieniężnego (96,8%) oraz pracownicy do spraw finansowo-statystycznych (92,2%), a najniżej pracownicy do spraw informowania klientów (70,3%),

operatorzy urzędzeń biurowych (70,9%) i pracownicy do spraw ewidencji materiałowej i transportu (76,4%).

W grupie operatorzy i monterzy maszyn i urzędzeń (84,8% ogółu przeciętnego wynagrodzenia) najwyższe zarobki uzyskiwali operatorzy maszyn i urzędzeń górniczych i pokrewni (139,4%), marynarze i pokrewni (109,3%) oraz maszyniści kolejowi, dyżurni ruchu i pokrewni (97,0%). W tej grupie najniżej wynagradzani byli operatorzy maszyn do produkcji wyrobów włókienniczych, futrzarskich i skórzanych (56,9%), kierowcy samochodów osobowych, dostawczych i motocykli (71,2%) oraz kierowcy ciężarówek i autobusów (75,7%).

Na przestrzeni lat hierarchia wielkich grup zawodów pod względem wysokości wynagrodzeń nie zmieniała się, ale wzrost wysokości wynagrodzeń pomiędzy grupami nie był równomierny. Na podstawie zgromadzonych pomiędzy rokiem 2004 a 2010 danych należy stwierdzić, że największy wzrost wynagrodzeń wystąpił w grupach: technicy i inny średni personel (55,9%) oraz w dwóch najniżej sytuowanych grupach zawodów, tj. pracownicy usług i sprzedawcy (54,8%) oraz pracownicy przy pracach prostych (53,3%). Nie jest wykluczone, że wzrost w tych dwóch grupach był efektem podnoszenia wysokości płacy minimalnej. W porównywanym okresie w najmniejszym stopniu wzrosły wynagrodzenia w dwóch najwyżej wynagradzanych grupach, tj. przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy (34%) oraz specjaliści (36,1%). Częściowo za spadek wynagrodzeń w tej grupie może odpowiadać zamrożenie wynagrodzeń w sektorze publicznym oraz popularyzacja innych niż umowy o pracę form zatrudnienia. W efekcie zmniejszyła się rozpiętość wynagrodzeń pomiędzy wielkimi grupami zawodów.

Wynagrodzenia kobiet w Polsce są przeciętnie niższe niż wynagrodzenia mężczyzn. Według wyników badania GUS w 2004 r. przeciętne wynagrodzenie brutto mężczyzn było o 8,6% wyższe od średniego (2368,52 zł) w skali kraju (tj. wyższe o 203,12 zł), a kobiet niższe o ponad 9,2% (czyli o 218,08 zł), co w konsekwencji oznacza, że przeciętne wynagrodzenie mężczyzn było o 19,6% (o 421,20 zł) wyższe od przeciętnego wynagrodzenia kobiet.

W ciągu 6 lat różnice wynagrodzeń kobiet i mężczyzn zmniejszyły się. W 2010 r. mężczyźni osiągnęli przeciętne wynagrodzenie brutto o 8,1% wyższe (288,23 zł) od średniego w skali kraju (3543,5 zł), a kobiety niższe o 8,8% (287,44 zł), w efekcie przeciętne wynagrodzenie mężczyzn było o 17,7% (575,67 zł) wyższe od przeciętnego wynagrodzenia kobiet.

Różnice ze względu na płeć były również widoczne pod względem wysokości wynagrodzeń. Płace przekraczające 150% przeciętnego wynagrodzenia w październiku 2010 r. uzyskało 15,9% mężczyzn i zaledwie 9,5% kobiet.

Tabela 3. Przeciętne wynagrodzenia miesięczne ogółem brutto oraz relacje przeciętnych wynagrodzeń kobiet i mężczyzn według wielkich grup zawodów w 2004 i 2010 r.

	2004	%	2010	%	2010:2004	2004 K:M	2010 K:M
Ogółem	2368,52	100,0	3543,50	100,0	149,6	83,6	85,0
Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy	5482,11	231,5	7344,00	207,3	134,0	70,9	72,2
Specjaliści	3180,32	134,3	4327,31	122,1	136,1	76,3	78,9
Technicy i inny średni personel	2342,55	98,9	3652,71	103,1	155,9	74,1	78,3
Pracownicy biurowi	2021,06	85,3	2978,82	84,1	147,4	100,4	97,9
Pracownicy usług i sprzedawcy	1361,39	57,5	2107,36	59,5	154,8	84,2	87,6
Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy	1614,98	68,2	2203,32	62,2	136,4	88,3	77,7
Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	1845,31	77,9	2772,46	78,2	150,2	65,4	67,1
Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	2002,88	84,6	3006,33	84,8	150,1	80,3	76,0
Pracownicy przy pracach prostych	1352,79	57,1	2074,15	58,5	153,3	86,4	78,5

Źródło: na podstawie Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 2010 r., GUS, Warszawa 2012, oraz Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 2004 r., GUS, Warszawa 2008.

Największe różnice na niekorzyść kobiet występowały w grupach robotniczych oraz wśród przedstawicieli władz publicznych, wyższych urzędników i kierowników. Płace kobiet były niewiele niższe niż mężczyzn w grupie pracowników biurowych.

Dane GUS z lat 2004 i 2010, mimo że wskazują na zmniejszanie się różnic w wysokości wynagrodzeń kobiet i mężczyzn ogółem, to nie oznaczają występowania jednej tendencji. W niektórych grupach relacje płac kobiet do płac mężczyzn się pogorszyły, a w kilku poprawiły. Poprawa nastąpiła głównie na stanowiskach nierobotniczych, tj. technicy i średni personel, specjaliści, przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy, pracownicy usług i sprzedawcy. Może to świadczyć, że coraz większy wpływ na wysokość wynagrodzeń kobiet ma charakter pracy, a nie płeć. W największym stopniu pogorszeniu uległy wynagrodzenia kobiet w odniesieniu do wynagrodzeń mężczyzn w grupie pracownicy przy pracach prostych, w grupie rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy oraz w grupie operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń.

Według danych Eurostatu z 2011 r. kobiety w Polsce zarabiały o 4,5% mniej od mężczyzn. Było to wyraźnie mniej niż średnia dla wszystkich krajów członkowskich UE, która wynosiła 16,2%.

Przeciętne wynagrodzenie za pracę samo w sobie nie oddaje zróżnicowania płac. W rzeczywistości odsetek osób pobierających co najwyżej przeciętne wynagrodzenie w 2004 r. i w 2010 r. wynosił ponad ⅓ pracowników (odpowiednio 65,4% oraz 64,7%).

W 2010 r. w porównaniu z rokiem 2004, choć w niewielkim stopniu (0,3 pkt proc.), to jednak zmniejszył się udział osób zarabiających mniej niż 50% przeciętne wynagrodzenia. Prawdopodobnie spadek ten był związany ze wzrostem wysokości płacy minimalnej. Z kolei odsetek pracowników otrzymujących wynagrodzenie miesięczne równe lub większe od dwukrotnego przeciętne wynagrodzenia w gospodarce narodowej wynosił odpowiednio 6,3% i 6,1%. W efekcie nastąpiło niewielkie zmniejszenie zróżnicowania płac.

W każdej z wielkich grup zawodów można zauważyć duże zróżnicowanie płac. W zawodach należących do grup wysokopłatnych występował niewielki odsetek pracowników w najniższych przedziałach zarobkowych. W grupach o niskich zarobkach sytuacja była odwrotna. Zmniejszenie wskaźnika udziału pracowników ogółem zarabiających poniżej przeciętne wynagrodzenia można interpretować jako zmniejszenie się zróżnicowania płac. W okresie między rokiem 2004 i 2010 wzrósł udział osób otrzymujących co najwyżej średnie wynagrodzenie, czyli pogorszył się status materialny w grupach: wyżsi urzędnicy i kierownicy (6,5 pkt proc.);

Tabela 4. Pracownicy pobierający wynagrodzenie według krotności przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w 2004 i 2010 r.

Grupa zawodowa	Lata	Placa przeciętna (w zł)	Odsetek pracowników pobierających wynagrodzenia liczone jako procent przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce					
			do 50%	50–100%	100–150%	150–200%	200–250% od 250%	
Ogółem	2004	2368,52	18,2	47,2	21,5	6,8	2,6	3,7
	2010	3543,50	17,9	46,8	22,4	6,8	2,7	3,4
Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy	2004	5482,11	2,3	13,5	25,5	19,6	11,4	27,7
	2010	7344,00	4,1	18,3	25,3	19,0	10,6	22,7
Specjaliści	2004	3180,32	2,6	40,1	38,1	10,5	4,1	4,6
	2010	4327,31	2,7	34,3	36,7	13,2	5,9	7,2
Technicy i inny średni personel	2004	2342,55	8,5	54,9	24,5	7,6	2,5	2,0
	2010	3652,71	8,9	50,4	27,0	8,7	2,8	2,2
Pracownicy biurowi	2004	2021,06	14,8	58,4	21,1	4,2	0,9	0,6
	2010	2978,82	13,4	62,3	19,8	3,2	0,8	0,5
Pracownicy usług i sprzedawcy	2004	1361,39	50,2	43,7	4,6	0,9	0,3	0,3
	2010	2107,3	45,4	48,0	5,1	1	0,3	0,2
Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy	2004	1614,98	27,7	61,5	9,9	0,8	0,0	0,1
	2010	2203,32	41,7	49,3	7,7	1	0,1	0,2
Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	2004	1845,31	25,2	52,7	16,8	4,1	0,9	0,3
	2010	2772,46	26,0	52,0	16,6	4,0	1,1	0,3
Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	2004	2002,88	16,2	56,2	22,5	3,9	0,9	0,3
	2010	3006,33	18,6	55,0	19,2	5,0	1,5	0,7
Pracownicy przy pracach prostych	2004	1352,79	43,7	51,8	3,9	0,5	0,1	0,0
	2010	2074,15	43,0	51,5	4,3	0,8	0,3	0,1

Źródło: jak pod tabelą 3.

specjaliści (5,7 pkt proc.); pracownicy biurowi (2,6 pkt proc.); rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy (1,7 pkt proc.) oraz operatorzy maszyn i urządzeń (1,2 pkt proc.). Bez zmian pozostał udział osób otrzymujących co najwyżej przeciętne wynagrodzenia w grupie robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy. Płace zwiększyły się w grupie techników i średniego personelu (4,2 pkt proc.) i w niewielkim stopniu w grupie pracownicy przy pracach prostych (1 pkt proc.) oraz pracownicy usług i sprzedawcy (0,5 pkt proc.), zob. tabela 4.

Wynagrodzenia przeciętne według poziomu wykształcenia

Dane GUS z 2010 r. wskazują na pozytywną zależność poziomu wykształcenia i zarobków (tabela 5). Osoby z wykształceniem wyższym ze stopniem naukowym co najmniej doktora oraz tytułem magistra, lekarza lub równorzędnym (drugi stopień) uzyskiwały wynagrodzenie przeciętne o ponad $\frac{1}{3}$ wyższe (39,9%) niż przeciętne wynagrodzenie ogółu. Zatrudnieni z wykształceniem wyższym z tytułem inżyniera, licencjata, dyplomowanego ekonomisty lub równorzędnym (pierwszy stopień) otrzymywali wynagrodzenia w wysokości o blisko $\frac{1}{4}$ wyższe (22,2%) niż wynagrodzenie przeciętne. Osoby nielegitymujące się wykształceniem wyższym otrzymywały wynagrodzenia poniżej wynagrodzenia przeciętnego, przy czym im niższe wykształcenie, tym niższe wynagrodzenie. Wyjątkiem są osoby z wykształceniem gimnazjalnym, które otrzymywały przeciętnie niższe wynagrodzenia niż osoby z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym, co mogło wynikać z niższego stażu pracy.

W 2010 r. w porównaniu z 2004 r. w stosunku do przeciętnego wynagrodzenia ogółem w danym roku zmniejszyły się wynagrodzenia przeciętne we wszystkich grupach, poza osobami z wykształceniem średnim zawodowym, których sytuacja uległa niewielkiej poprawie (0,3 pkt proc.). Najbardziej wynagrodzenia względem płacy przeciętnej obniżyły się w grupie osób z wykształceniem wyższym co najmniej drugiego stopnia (14,2 pkt proc.) oraz wykształceniem wyższym pierwszego stopnia (15,6 pkt proc.). O blisko $\frac{1}{5}$ (21,3 pkt proc.) obniżyły się zarobki osób z wykształceniem formalnym na poziomie gimnazjalnym. Osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym zarabiały o 9,3 pkt proc. mniej w stosunku do przeciętnego wynagrodzenia. W grupie osób z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym spadek nie przekroczył 3 pkt proc. Najmniejszy spadek relacji wynagrodzenia do przeciętnego wynagrodzenia ogółem nastąpił wśród osób z wykształceniem podstawowym (1,7 pkt proc.).

Zmiany mogą świadczyć o malejącym znaczeniu wykształcenia formalnego dla wysokości wynagrodzeń oraz popularyzacji wykształcenia

na poziomie wyższym. Nie jest jasne, czy mamy do czynienia ze zmniejszającym się zwrotem nakładów na edukację, tzn. wyższe wykształcenie pozwalało na mniejszy niż w poprzednich latach awans płacowy. Trudno jest to oszacować z tego względu, że obecnie duża część absolwentów jest dotknięta bezrobociem, a grupa, która pracuje, często pracę wykonuje w takich formach, które nie są uwzględnione w statystykach GUS. Nie można też wykluczyć, że relatywnie duży wzrost wynagrodzeń osób o najniższych poziomach wykształcenia w okresie między rokiem 2004 a 2010, obejmującym również lata spowolnienia gospodarczego, był wynikiem wzrostu płacy minimalnej.

Tabela 5. Przeciętne wynagrodzenie brutto pracowników według poziomu wykształcenia w roku 2004 i 2010

	2004 (w zł)	%	2010 (w zł)	%	2010:2004
Ogółem	2368,52	100,0	3543,50	100,0	149,6
Wyższe ze stopniem naukowym co najmniej doktora oraz tytułem magistra, lekarza lub równorzędnym	3649,08	154,1	4955,77	139,9	135,8
Wyższe z tytułem inżyniera, licencjata, dyplomowanego ekonomisty lub równorzędnym	3262,85	137,8	4330,16	122,2	132,7
Policealne	2145,36	90,6	3112,71	87,8	145,1
Średnie zawodowe	2144,06	90,5	3100,60	87,5	144,6
Średnie ogólnokształcące	2133,41	90,1	2861,97	80,8	134,2
Zasadnicze zawodowe	1708,41	72,1	2563,93	72,4	150,1
Gimnazjalne	1923,96	81,2	2123,01	59,9	110,3
Podstawowe i niepełne podstawowe	1638,32	69,2	2390,70	67,5	145,9

Źródło: jak pod tabelą 3.

Wynagrodzenie przeciętne według wieku

Dane GUS wskazują na występowanie pozytywnej zależności między wiekiem a wysokością przeciętnego wynagrodzenia (tabela 6). Wyraźne różnice w wynagrodzeniach osób w wieku do 24 lat oraz osób w wieku 25–34 lata wynikały zarówno z tego, że młodszy pracujący to w dużej części osoby bez wyższego wykształcenia, oraz z tego względu, że osoby w starszej grupie wiekowej mają już niezbędne z perspektywy pracodawców doświadczenie zawodowe. W grupach powyżej 34. roku życia wynagrodzenia stabilizują się, nie ulegając większym zmianom aż do wieku okołoemerytalnego. Tak stabilny profil wynagrodzeń sugeruje, że płacowe bodźce, by pozostać aktywnym na rynku pracy, są takie same pomiędzy 30. i 60. rokiem życia. Wynagrodzenia są mniej zróżnicowane wśród pracowni-

ków w wieku pomiędzy 50 i 60 lat. Może być to związane z tzw. selekcją pracowników – zostają na rynku pracy tylko konkretne typy pracowników. Po przekroczeniu 60. roku życia przeciętne wynagrodzenia wyraźnie rosną. W tych grupach wieku związane jest to raczej z silną polaryzacją na te osoby, które zostają ze względu na wysokie wynagrodzenie i satysfakcję z pracy, oraz te, które ze względu na sytuację materialną zmuszone są pracować¹⁴.

Między 2004 i 2010 rokiem rozpiętość wynagrodzeń według wieku zmniejszyła się z 111 pkt proc. do 82,6 pkt proc. głównie za sprawą wzrostu wysokości przeciętnego wynagrodzenia w grupie najmłodszej, które można tłumaczyć podniesieniem poziomu płacy minimalnej.

Tabela 6. Przeciętne wynagrodzenie pracowników zatrudnionych według wieku w roku 2004 i 2010 (przeciętne wynagrodzenie ogółem w danym roku = 100)

Wiek pracujących	2004 (w zł)	%	2010 (w zł)	%	2010:2004
	2368,52	100,0	3543,50	100,0	149,6
Do 24	1400,19	59,1	2305,32	65,1	164,6
25–34	2164,44	91,4	3339,80	94,3	154,3
35–44	2411,94	101,8	3871,60	109,2	160,5
45–54	2507,98	105,9	3571,60	100,8	142,4
55–59	3152,73	133,1	3721,71	105,0	118,0
60–64	3836,58	162,0	4452,36	125,6	116,1
65 lat i więcej	4029,11	170,1	5231,99	147,7	129,9

Źródło: jak pod tabelą 3.

Wynagrodzenia przeciętne według wielkości zakładu pracy

Wysokość wynagrodzeń różni się ze względu na wielkość przedsiębiorstwa. Zgodnie z badaniami GUS z 2010 r. im większe przedsiębiorstwo, tym wyższe przeciętne wynagrodzenia. Reguła ta nie obejmowała jednak przedsiębiorstw największych (tabela 7).

W latach 2004–2010 najmniejszy wzrost płac nastąpił w podmiotach najmniejszych, a największy w podmiotach zatrudniających od 500 do 999 osób. Różnica we wzroście płac między tymi podmiotami wynosiła 30,6 pkt proc. W analizowanych latach rozpiętości płac między podmiotami wyraźnie wzrosły.

¹⁴ *Badanie ankietowe rynku pracy. Raport 2013, op. cit., s. 22.*

Tabela 7. Przeciętne wynagrodzenie według wielkości zakładów pracy w październiku 2004 i 2008

Liczba pracujących	2004 (w zł)	2010 (w zł)	2010:2004 (w %)	Firmy do 19 osób = 100%	
				2004	2010
Do 19 osób	1883,48	2643,04	140,3	100,0	100,0
20–49	2081,89	3136,17	150,6	110,5	118,7
50–99	2332,81	3430,53	147,1	123,9	129,8
100–249	2403,44	3538,39	147,2	127,6	133,9
250–499	2473,67	3841,92	155,3	131,3	145,4
500–999	2314,86	3956,11	170,9	122,9	149,7
1000–1999	2692,91	4009,99	148,9	143,0	151,7
2000–4999	3266,56	4756,54	145,6	173,4	180,0
Powyżej 5000 osób	2623,70	4036,72	153,9	139,3	152,7

Źródło: jak pod tabelą 3.

Zróżnicowanie wynagrodzeń w podmiotach gospodarczych zatrudniających powyżej 9 osób w latach 2004–2012

W opisie zróżnicowań ze względu na sekcję gospodarki i sektor własności wykorzystano dane z opracowań serii GUS „Zatrudnienie i Wynagrodzenia w Gospodarce Narodowej” (z lat 2004–2012) oraz *Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 2010 r.* i *Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 2004 r.*

Wynagrodzenia w sektorze publicznym i prywatnym

Wysokość przeciętnego wynagrodzenia różniła się ze względu na sektor własności. Generalnie w okresie między rokiem 2004 a 2012 wyższe wynagrodzenia otrzymywały osoby pracujące w sektorze publicznym¹⁵. Co więcej, w tym okresie nie można zauważyć tendencji do wyrównywania się przeciętnych wynagrodzeń w obu sektorach, mimo wyraźnego spadku udziału sektora publicznego w gospodarce. Obserwowany wzrost zróżnicowania

¹⁵ Do sektora publicznego zalicza się podmioty stanowiące własność państwową (Skarbu Państwa i państwowych osób prawnych), jednostek samorządu terytorialnego oraz „mieszana” z przewagą kapitału (mienia) podmiotów sektora publicznego. Do sektora prywatnego zalicza się podmioty gospodarki stanowiące własność prywatną krajową (m.in. spółki, spółdzielnie, osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, organizacje społeczne, stowarzyszenia, fundacje), zagraniczną (m.in. spółki z udziałem kapitału zagranicznego) oraz „własność mieszana” z przewagą kapitału (mienia) podmiotów sektora prywatnego i brakiem przewagi sektorowej w kapitale (mieniu) podmiotu.

wania w okresie od 2008 do 2010 r., a potem nieznaczny spadek można tłumaczyć okresem spowolnienia gospodarczego, które mocniej doświadczył sektor prywatny, a przed którym pracownicy sektora publicznego są lepiej chronieni (tabela 8).

Tabela 8. Wysokość przeciętnego wynagrodzenia w sektorze publicznym i prywatnym w gospodarce narodowej w latach 2004–2012

Rok	Płaca przeciętna (w zł)		Wynagrodzenie w sektorze jako procent przeciętnego wynagrodzenia ogółem		Wynagrodzenie w sektorze publicznym jako procent wynagrodzenia w sektorze prywatnym	Zatrudnienie w sektorze publicznym jako procent zatrudnienia w gospodarce
	publiczny	prywatny	publiczny	prywatny		
2004	2555,43	2141,39	111,6	93,5	119,34	46,1
2005	2694,23	2220,76	113,2	93,3	121,32	44,8
2006	2821,89	2340,30	113,9	94,5	120,58	43,4
2007	3046,54	2564,63	113,2	95,3	118,79	41,8
2008	3411,33	2791,44	115,9	94,8	122,21	40,1
2009	3607,32	2922,01	116,3	94,2	123,45	40,0
2010	3771,32	3041,57	116,9	94,3	123,99	39,2
2011	3961,03	3217,95	116,5	94,7	123,09	37,6
2012	4107,25	3343,31	116,6	94,9	122,85	36,8

Źródło: jak pod tabelą 3.

Różnice w wysokości przeciętnych wynagrodzeń między sektorem publicznym i prywatnym występują również ze względu na grupy zawodów (tabela 9). Można zauważyć, że wynagrodzenia osób na stanowiskach wymagających wysokich kwalifikacji, tj. specjaliści, kierownicy i technicy, są wyższe w sektorze prywatnym.

Z kolei prace niewymagające wysokich kwalifikacji są wyżej wynagradzane w sektorze publicznym. Być może wyższe zarobki w sektorze publicznym są efektem silniejszego uzwiązkowienia tego sektora i skuteczniejszej reprezentacji pracowników i tym samym silniejszej pozycji pracowników wobec pracodawcy. Badania prowadzone na Węgrzech wskazują, że silniejsza pozycja przetargowa pracobiorców, prowadząca do zmian wynagrodzeń w sprywatyzowanych firmach była słabsza niż w firmach państwowych, najsłabsza zaś w firmach prywatnych z większościowym udziałem kapitału zagranicznego¹⁶.

¹⁶ <http://www.mpips.gov.pl/userfiles/File/Analizy/Raport%20badanie%20struktury.pdf>, s. 9.

Tabela 9. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto zatrudnionych według wielkich grup zawodów w październiku 2004 i 2010 r.

	2004			2010		
	1	2	3	4	5	6
	publiczny	prywatny	1:2	publiczny	prywatny	4:5
Ogółem	2528	2244	112,7	3805	3368	113,0
Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy	4854	5889	82,4	6607	7706	85,7
Specjaliści	2993	3652	82,0	4101	4872	84,2
Technicy i inny średni personel	2222	2513	88,4	3602	3694	97,5
Pracownicy biurowi	2122	1935	109,7	3194	2821	113,2
Pracownicy usług i sprzedawcy	1684	1287	130,8	2430	2046	118,8
Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy	1763	1522	115,8	2721	2009	135,4
Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	2385	1695	140,7	3658	2624	139,4
Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	2290	1884	121,5	3879	2781	139,5
Pracownicy przy pracach prostych	1386	1324	104,7	2074	2074	100,0

Źródło: jak pod tabelą 3.

Przeciętne wynagrodzenia według sekcji gospodarki narodowej

Informacje na temat przeciętnych wynagrodzeń w 2012 r. według 18 sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności¹⁷, dotyczą 8285,9 tys. pracujących, czyli ponad połowy osób pracujących według „Badania aktywności ekonomicznej ludności” (BAEL) w 2012 r. (15 591 tys. osób). Według tej klasyfikacji GUS prezentuje dane od 2009 r., w związku z tym wcześniejsze informacje podane według odmiennej klasyfikacji nie zostały uwzględnione w porównaniach (tabela 10).

Najwyższe przeciętne wynagrodzenia odnotowano w sekcji górnictwo i wydobywanie (188,7% wynagrodzenia przeciętnego ogółu badanych). W czterech sekcjach odnotowano wynagrodzenia niższe niż wynagrodzenie przeciętne, w tym najniższe w sekcjach administrowanie i działalność wspierająca (70,7% wynagrodzenia przeciętnego ogółem), zakwaterowanie i gastronomia (72,7%).

W 2012 r. w porównaniu z 2009 r. we wszystkich sekcjach nastąpił wzrost przeciętnego wynagrodzenia brutto. W sześciu sekcjach odnoto-

¹⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z 24 grudnia 2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (Dz.U. z 2009 r. nr 59, poz. 489).

Tabela 10. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto według sekcji gospodarki narodowej w I–IV kwartale w latach 2009–2012 oraz udział sektora publicznego w 2012 r.

	2009 (w zł)	%	2012 (w zł)	%	2012:2009
Ogółem	3103,0	100	3521,7	100,0	113,5
Sektor przedsiębiorstw	3324,9	107,2	3728,4	105,9	112,1
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	3290,9	106,1	4307,8	122,3	130,9
Przemysł	3309,7	106,7	3831,4	108,8	115,8
Górnictwo i wydobywanie	5717,5	184,3	6646,9	188,7	116,3
Przetwórstwo przemysłowe	2988,6	96,3	3466,0	98,4	116,0
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę	4885,9	157,5	5894,7	167,4	120,6
Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja	3167,6	102,1	3594,3	102,1	113,5
Budownictwo	3464,0	111,6	3702,2	105,1	106,9
Handel; naprawa pojazdów samochodowych	3050,5	98,3	3345,2	95,0	109,7
Transport i gospodarka magazynowa	3254,6	104,9	3533,5	100,3	108,6
Zakwaterowanie i gastronomia	2326,8	75,0	2561,5	72,7	110,1
Informacja i komunikacja	5934,9	191,3	6473,8	183,8	109,1
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	5535,0	178,4	6248,6	177,4	112,9
Obsługa rynku nieruchomości	3421,4	110,3	3878,0	110,1	113,3
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	5007,9	161,4	5242,6	148,9	104,7
Administrowanie i działalność wspierająca	2065,5	66,6	2489,0	70,7	120,5
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenie społeczne	4030,4	129,9	4395,5	124,8	109,1
Edukacja	3173,6	102,3	3770,3	107,1	118,8
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	3113,8	100,3	3361,3	95,4	107,9

Źródło: jak pod tabelą 3.

wano wzrost przewyższający wzrost ogółem, który wyniósł w tym okresie 13,5%. Najwyższy wzrost odnotowano w sekcji rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (o 30,9%), a najniższy w sekcji działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (4,7%).

Utrzymujące się spowolnienie gospodarcze w latach 2009–2012 i stosunkowo wysoki poziom bezrobocia nie sprzyjały w tym okresie wzrostowi wynagrodzeń. Wzrost wynagrodzeń w przemyśle może wynikać ze stosunkowo dużego uzwiązkowienia tej sekcji. Niski wzrost w sekcji administracja publiczna zdominowanej przez sektor publiczny wynikał z polityki budżetowej prowadzonej w okresie spowolnienia gospodarczego przez rząd polegającej na zamrożeniu płac. Niewielki wzrost wynagrodzeń w budownictwie mógł być efektem kryzysu gospodarczego, który spowodował zmniejszenie popytu na mieszkania i inwestycje, a także wzrost szarej strefy.

Terytorialne zróżnicowanie wynagrodzeń

Wysokość wynagrodzeń w Polsce jest zróżnicowana terytorialnie (tabela 11), zarówno na poziomie województw, jak i na poziomie powiatów. Dane na temat wysokości wynagrodzeń według jednostek samorządu terytorialnego znajdują się w elektronicznej bazie danych prowadzonej przez GUS, pod nazwą Bank Danych Lokalnych¹⁸.

Zgodnie z danymi GUS najwyższe przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w gospodarce narodowej w 2012 r. odnotowano w województwie mazowieckim (123,9% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w relacji do średniej krajowej), a najniższe w województwie warmińsko-mazurskim (84,1%), podkarpackim (84,2%), kujawsko-pomorskim (85%) i lubuskim (85,5%). W województwie mazowieckim płace były wyraźnie wyższe niż w innych województwach. Pomiędzy województwem mazowieckim a drugim w kolejności województwem śląskim występuje różnica ponad 20 pkt proc., są to jednocześnie jedyne dwa województwa, w których odnotowano poziom przeciętnych wynagrodzeń powyżej średniej. W efekcie podmioty działające w województwach mazowieckim i śląskim zawiązują przeciętne wynagrodzenia ogółem.

Tabela 11. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w relacji do średniej krajowej (Polska = 100) w województwach w roku 2004 i 2012

Województwo	2004	2012	Zmiana w pkt proc.
Mazowieckie	128,5	123,9	-4,6
Śląskie	103,3	103,0	-0,3
Pomorskie	98,5	98,7	0,2
Dolnośląskie	97,8	99,1	1,3
Małopolskie	92,0	92,3	0,3
Wielkopolskie	91,5	90,7	-0,8
Zachodniopomorskie	92,2	91,3	-0,9
Łódzkie	88,1	90,4	2,3
Lubelskie	87,0	90,3	3,3
Opolskie	90,6	89,7	-0,9
Podlaskie	87,5	88,4	0,9
Świętokrzyskie	87,9	86,8	-1,1
Kujawsko-pomorskie	86,6	85,0	-1,6
Lubuskie	85,8	85,5	-0,3
Podkarpackie	83,8	84,2	0,4
Warmińsko-mazurskie	85,1	84,1	-1

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

¹⁸ http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks.

Najwyższe wynagrodzenia odnotowywano w województwach, w których ulokowane są duże, dobrze rozwinięte ośrodki miejskie. Na wysoką pozycję województwa mazowieckiego ma wpływ głównie Warszawa (135,6% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w relacji do średniej krajowej), która jako jeden z najbardziej rozwiniętych ośrodków miejskich regionu i stolica kraju przyciąga wiele inwestycji oraz jest siedzibą dużej liczby przedsiębiorstw, w tym przedstawicielstw firm międzynarodowych zatrudniających specjalistów. Ulokowane są tu również najważniejsze urzędy administracji państwowej.

Różnice w poziomie wynagrodzeń między województwami utrzymywały się. W ostatnich 8 latach w siedmiu województwach wynagrodzenia zbliżyły się do płacy przeciętnej, przy czym najbardziej w województwach lubelskim (o 3,3 pkt proc.), łódzkim (o 2,3 pkt proc.) i dolnośląskim (o 1,3 pkt proc.). W pozostałych województwach odnotowano spadek przeciętnego wynagrodzenia – największy wystąpił w województwie mazowieckim (o 4,6 pkt proc.) i województwach najbiedniejszych, tj. kujawsko-pomorskim (o 1,6 pkt proc.), świętokrzyskim (o 1,1 pkt proc.) i warmińsko-mazurskim (o 1,0 pkt proc.). Między 2004 i 2012 rokiem rozpiętość przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń między skrajnymi województwami zmniejszyła się (o 3,6 pkt proc.). Wynikało to jednak z wyraźnego obniżenia się przeciętnych wynagrodzeń w województwie mazowieckim. Zaobserwowane zmiany wskazują na pogarszającą się w tym okresie pozycję dwóch najzamożniejszych województw i większości najbiedniejszych, przy niewielkiej poprawie w pozostałych województwach.

Należy zwrócić uwagę, że między województwami występują też różnice w kosztach utrzymania, które w pewnym stopniu dyskontują różnice w przeciętnych wynagrodzeniach. Można też podejrzewać, że województwa różnią się także wielkością szarej strefy. Zagadnienia te nie są jednak przedmiotem tego artykułu.

Jeszcze większe zróżnicowanie występuje na poziomie powiatów. Najwyższe przeciętne wynagrodzenia występowały w powiatach o dużym udziale sektora górniczego, tj. w powiecie lubińskim (174,4% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w relacji do średniej krajowej; wzrost w stosunku do 2004 r. o 12,9 pkt proc.), m. Jastrzębie-Zdroju (159,6%, wzrost w stosunku do 2004 r. o 18,1 pkt proc.), bełchatowskim (140,1%, wzrost w stosunku do 2004 r. o 3,5 pkt proc.), a także w m.st. Warszawa (135,6%, spadek w stosunku do 2004 r. o 8,2 pkt proc.). Najniższe wynagrodzenia odnotowano w powiecie kępińskim (62,7%, wzrost w stosunku do 2004 r. o 3,1 pkt proc.), brzezińskim (68,4%, spadek w stosunku do 2004 r. o 0,5 pkt proc.), jarocińskim (69,3%, wzrost w stosunku

do 2004 r. o 0,2 pkt proc.), wierszowskim (70,0%, spadek w stosunku do 2004 o 1,8 pkt proc.). Płace poniżej płacy przeciętnej w 2012 r. odnotowano aż w 351 powiatach na 379 obecnych w zestawieniu. Świadczy to o tym, że płaca przeciętna jest zawyżana przez niewielką liczbę powiatów.

Wynagrodzenia w Polsce na tle wynagrodzeń w państwach członkowskich UE i OECD

Wynagrodzenia w Polsce należą do najniższych wśród państw członkowskich UE i OECD.

Według OECD w 2011 r. roczne średnie wynagrodzenie wyniosło w Polsce 13,811 tys. dolarów USA. W zestawieniu obejmującym 29 z 34 krajów członkowskich OECD Polska zajęła ostatnie miejsce. Wysokość zarobków w Polsce była zbliżona do krajów naszego regionu, tj. Węgier, Estonii, Słowacji i Czech (odpowiednio 14,177 tys. dolarów; 14,955 tys. dolarów; 15,513 tys. dolarów i 16,922 tys. dolarów).

Pod względem siły nabywczej wynagrodzeń Polska w tym zestawieniu wypadła wyraźnie lepiej (20 069 tys. dolarów), wyprzedzając wszystkie wymienione wyżej kraje. Jednocześnie pod względem liczby przepracowanych godzin Polacy wyprzedzali swoich sąsiadów. Zarobki w Polsce były ponadtrzykrotnie niższe niż w Niemczech (46,984 tys. dolarów) i Wielkiej Brytanii (50,366 tys. dolarów) – krajów, które są częstym celem migracji zarobkowych Polaków. Biorąc pod uwagę parytet siły nabywczej wynagrodzeń, za przeciętną płacę Polak mógł kupić już tylko dwa razy mniej niż Niemiec (40,223 tys. dolarów) i Brytyjczyk (44,743 tys. dolarów), ale musiał pracować w przeliczeniu na godziny więcej o odpowiednio 38% i 16%. Ogólnie wartość nabywczą średnich zarobków w Polsce była przeciętnie dwa razy niższa niż w najwyżej rozwiniętych krajach (tabela 12).

W opinii ekspertów OECD tempo wzrostu płac nie idzie w parze ze wzrostem produktywności. W związku z tym wydaje się, że pracownicy nie w pełni skorzystali z rozwoju gospodarczego¹⁹.

Niski poziom wynagrodzeń w Polsce w porównaniu z innymi krajami tłumaczony jest zapóźnieniem gospodarczym. Według Małgorzaty Starczewskiej-Krzysztozek z Polskiej Konfederacji Pracodawców: *Mamy niską wydajność pracy i przedsiębiorstwa muszą ją podnosić, kupując nowe maszyny, urządzenia, linie technologiczne, wprowadzając zmiany w organizacji pracy itp. Nie mogą więc podzielić się z pracownikami całością zysków, muszą nadwyżki przeznaczać na inwestycje. Do tego mamy też niski*

¹⁹ *Oceny i rekomendacje OECD dla Polski, fragment raportu, op. cit., s. 22.*

Tabela 12. Wynagrodzenia w krajach OECD w 2011 r.

Lp.	Państwo	W dolarach według kursu walutowego	Lp.	W cenach stałych (wg siły nabywczej)	Przeciętna liczba godzin przepracowanych w ciągu roku
1	Polska	13 811	3	20 069	1929
2	Węgry	14 177	4	19 437	1888
3	Estonia	14 955	2	17 323	1889
4	Słowacja	15 513	5	19 068	1785
5	Czechy	16 922	1	19 630	1800
6	Portugalia	22 549	6	22 742	1691
7	Grecja	28 434	7	26 295	2034
8	Korea Południowa	29 053	10	35 406	bd.
9	Słowenia	30 676	9	32 480	1640
10	Izrael	35 872	12	28 804	1910
11	Hiszpania	37 583	11	34 387	1686
12	Włochy	39 112	16	33 517	1752
13	Niemcy	46 984	8	40 223	1397
14	Francja	47 704	18	38 128	1479
15	Wielka Brytania	50 366	20	44 743	1654
16	Japonia	51 613	14	35 143	1745
17	Austria	52 404	13	43 555	1699
18	Finlandia	53 069	21	36 676	1672
19	USA	54 450	17	54 450	1790
20	Szwecja	54 459	28	37 734	1621
21	Kanada	56 008	22	42 253	1710
22	Belgia	56 252	15	44 364	1574
23	Holandia	57 001	27	47 056	1381
24	Irlandia	66 882	25	50 764	1529
25	Dania	73 032	23	45 560	1546
26	Luksemburg	73 203	24	52 847	1609
27	Australia	74 512	26	44 983	1728
28	Norwegia	81 475	29	43 990	1420
29	Szwajcaria	93 235	19	50 242	brak danych

Źródło: OECD, http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=AV_AN_WAGE#.

poziom kompetencji pracowników. Pod względem średniego poziomu płac na tle innych niewiele się będzie zmieniać, dopóki nie staniemy się gospodarką opartą na wiedzy²⁰. Jak zwraca uwagę Witold Orłowski niskie płace pomagają utrzymać konkurencyjność, przede wszystkim eksporterów²¹.

²⁰ Cyt. [za:] A. Cieślak-Wróblewska, *Polskie zarobki najniższe w OECD*, „Rzeczpospolita” z dn. 18 lipca 2012 r.

²¹ *Ibidem*.

Według Janusza Jankowiaka niski poziom wynagrodzeń w czasie globalnego kryzysu pomaga Polsce w utrzymaniu w miarę stabilnego wzrostu gospodarczego²².

Taka sytuacja pozwala utrzymać konkurencyjność produkcji w fabrykach na zlecenia światowych koncernów²³. Kwestią otwartą pozostaje, jak długo Polska będzie mogła efektywnie korzystać z takiej sytuacji oraz do jakich skutków społecznych to prowadzi.

Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju analizuje sytuację państw również pod względem wewnętrznych zróżnicowań zamożności. Wedle danych OECD rozwarstwienie dochodów w Polsce należy do najwyższych w Europie i na świecie²⁴. Współczynnik Giniego²⁵ dla Polski wynosił 0,372 (średnia OECD – 0,311), a różnica w dochodach 10% najbogatszych i 10% najbiedniejszych wynosiła 13,5% (średnia OECD – 8,9%), co uplasowało Polskę odpowiednio na 27. i 26. miejscu w rankingu obejmującym 30 państw OECD. Wzrost rozpiętości dochodów w Polsce od początku lat 90. XX wieku znajduje potwierdzenie w wielu różnych miarach nierówności, co potwierdziła analiza Michała Brzezińskiego i Krzysztofa Kostro²⁶. Wielkość nierówności mierzona współczynnikiem Giniego dla Polski znacznie odbiega nie tylko od Czech, Słowacji i Węgier, ale też od większości krajów UE. Podobnie różnica w zarobkach najlepiej i najniżej wynagradzanych należy do najwyższych.

Cechy wynagrodzeń w Polsce wskazane w opracowaniach OECD znajdują potwierdzenie w danych Eurostatu z 2006 i 2010 r. W tym okresie wynagrodzenia w Polsce wzrosły o 19,6% (średnia UE-27 wzrosła o 4,3%). Wzrost wynagrodzeń w Polsce był niższy niż w krajach naszego regionu, tj. na Słowacji (o 46,9%), w Czechach (o 24,9%), na Węgrzech (o 20,6%), w Litwie (o 20,6%). Wynagrodzenia w Polsce rosły jednak zdecydowanie szybciej niż w większości krajów zachodniej Europy, w tym m.in.: Niemczech (o 4%), Francji (o 3,8%); (tabela 13). Dane te wskazują na zmniejszające się różnice wysokości płac pomiędzy nowymi i starymi krajami UE.

²² *Ibidem*.

²³ P. Otto, *Polska drugimi Chinami: U nas też produkuje się tanio*, „Dziennik. Gazeta Prawna” z dn. 16 października 2012 r.

²⁴ *Growing Unequal? Income distribution and poverty in OECD countries*, OECD 2008 <http://www.oecd.org/els/soc/41528555.pdf>.

²⁵ Współczynnik Giniego, którego wartość zawiera się w przedziale od 0 do 1, gdzie wyższa wartość współczynnika oznacza większą skalę nierówności, NBPortal, <http://www.nbportal.pl/pl/commonPages/EconomicsEntryDetails?entryId=184&pageId=608>.

²⁶ *Idem*, *Income and consumption inequality in Poland, 1998–2008*, „Bank i Kredyt” 2010, nr 41(4), s. 45–72.

Na ogólny poziom płac w danym kraju wpływ ma wiele czynników. W związku z tym różnice, jakie występują między krajami UE, są wyraźne i prawdopodobnie mimo zmian wydajności będą się dalej utrzymywały.

Tabela 13. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie krajach UE w 2006 i 2010 r.
(w euro)

Kraj	2006	2010	2010:2006
Ogółem UE-27	2222	2317	104,3
Bułgaria	197	343	174,1
Rumunia	334	457	136,8
Łotwa	465	628	135,1
Litwa	472	569	120,6
Słowacja	529	777	146,9
Estonia	627	819	130,6
Węgry	630	760	120,6
Polska	672	804	119,6
Czechy	726	907	124,9
Portugalia	1161	1278	110,1
Słowenia	1203	1477	122,8
Malta	1276	1474	115,5
Grecja	1651	1799	109,0
Hiszpania	1691	1923	113,7
Cypr	1830	2002	109,4
Włochy	2099	2286	108,9
Austria	2342	2549	108,8
Francja	2474	2567	103,8
Finlandia	2571	2989	116,3
Holandia	2573	2886	112,2
Niemcy	2770	2882	104,0
Belgia	2830	2965	104,8
Szwecja	2856	2877	100,7
Dania	3268	4264	130,5
Wielka Brytania	3284	2800	85,3
Luksemburg	3325	3709	111,5
Irlandia	3327	3466	104,2

Źródło: Eurostat, SES (earn_ses06_19), (earn_ses10_19) i obliczenia własne.

Podsumowanie

Dane na temat wynagrodzeń w Polsce dotyczą przede wszystkim pracowników zatrudnionych na podstawie umowy o pracę. W obliczu dynamicznie popularyzujących się umów cywilnoprawnych i samozatrudnienia

w pracach wykonywanych do tej pory w ramach stosunku pracy oraz stale obecnej szarej strefy informacje gromadzone przez GUS w coraz mniejszym stopniu pokazują obraz całego rynku pracy. Wszystkie te ograniczenia każą z pewną rezerwą patrzeć na przedstawiane informacje, ale w żaden sposób ich nie unieważniają. Mimo że nie opisują sytuacji wszystkich pracujących, to pozwalają zaobserwować pewne tendencje.

Analizując dostępne dane, można stwierdzić, że wynagrodzenia w Polsce w ostatnich latach rosną w stosunkowo niewielkim stopniu, co można odczytywać jako efekt osłabionej koniunktury gospodarczej, ale też strukturalnych cech rynku pracy minimalizujących presję na podwyżki płac.

Analiza wynagrodzeń pozwala na stwierdzenie występowania dysproporcji płac, w tym: niższych płac kobiet w stosunku do płacy mężczyzn w tych samych grupach zawodów; wyższe płace w podmiotach należących do sektora publicznego oraz duże rozpiętości płac.

W analizowanym okresie zmniejszyło się zróżnicowanie wynagrodzeń. Stało się tak przez wzrost płacy minimalnej, który poprawił sytuację grup najniżej wynagradzanych i ograniczony wzrost wynagrodzeń w grupach wyżej wynagradzanych.

Zmniejszyły się rozpiętości wynagrodzeń w ramach wielkich grup zawodów oraz ze względu na wykształcenie. W tym drugim wypadku relatywny spadek wynagrodzeń osób z wykształceniem wyższym może świadczyć o malejącym znaczeniu wykształcenia formalnego. Zmniejszyły się różnice dochodów ze względu na płeć. Spadek rozpiętości wynagrodzeń w przekroju terytorialnym niepokoi, ponieważ nie wynika z poprawy sytuacji w regionach najbiedniejszych, ale z pogorszenia sytuacji w regionach najbardziej zamożnych.

Wynagrodzenia w Polsce należą do najniższych w Europie, jednak ich wzrost jest porównywalny z innymi krajami naszego regionu. Cechą wyróżniającą Polskę na tle innych państw UE jest duże rozwarstwienie dochodowe i duże zróżnicowanie wynagrodzeń.

Bibliografia

- Badanie ankietowe rynku pracy. Raport 2013*, Instytut Ekonomiczny Narodowy Bank Polski, 2013.
- Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 osób w 2012 r.*, GUS, Warszawa 2013.
- Growing Unequal? Income distribution and poverty in OECD countries*, OECD 2008.

Oceny i rekomendacje OECD dla Polski, fragment raportu, OECD Economic Surveys POLAND, Overview, OECD 2012.

Praca nierejestrowana w Polsce w 2010 r., GUS, Warszawa 2011.

Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 2010 r., GUS, Warszawa 2012.

Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej w 2012 r., seria GUS, Warszawa 2013.

Z. Jacukowicz [w:] *Refleksje nad polityką wynagradzania w Polsce*, Z. Czajka (red.), Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2010.